

УДК 378.147.091.39:005-051

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-1.32>**Л. В. Гончар**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ПОТЕНЦІАЛ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Стаття присвячена одній з актуальних проблем формування у майбутніх менеджерів культури професійної діяльності. У статті розглянуто поняття «фахова дисципліна». Розкрито роль фахових дисциплін у формуванні культури професійної діяльності майбутніх менеджерів. Здійснено аналіз дисциплін, пов'язаних із фаховою підготовкою майбутніх менеджерів. Встановлено, що сучасні умови господарювання вимагають від майбутніх менеджерів наявності знань, умінь і навичок, організаційних та управлінських здібностей, а також мобільності й лобільності. Зазначено, що саме вивчення фахових дисциплін є необхідною умовою для здійснення їх професійної діяльності, адже саме вони прямо й опосередковано впливають на формування знань, умінь та навичок, які майбутні фахівці зможуть застосовувати в майбутній професійній діяльності.

Зазначено, що підготовка менеджера здійснюється відповідно до професіограми, яка включає сукупність характеристик спеціальності, соціальних, соціально-психологічних і санітарно-гігієнічних характеристик. Професіограма акумулює в системі вимоги до представників кожної професії та сприяє створенню науково-обґрунтованої системи його підготовки, визначає оптимальні умови формування менеджера як професіонала й особистості. Професійна спрямованість процесу навчання спеціаліста є системою психолого-педагогічних методів, націлених на формування в студента професійного інтересу й має проводитися диференційовано, з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, зокрема наявності пізнавального інтересу до дисципліни, схильності до теоретичних досліджень і практичної діяльності, мотивації до необхідності вивчення цієї дисципліни.

Наголошено на необхідності побудови освітнього процесу таким чином, щоб студент ще в стінах закладу вищої освіти засвоїв той мінімальний обсяг необхідних знань та сформував уміння, які дадуть змогу одержати найбільшу кількість інформації та набути вміння для подальшої професійної діяльності. Зазначено, що співвідношення між дисциплінами має бути таким, щоб кожен компонент навчання зберігав самостійність, когнітивну систему, пов'язану із внутрішньою логікою предмета, що дасть змогу прослідкувати вплив окремих дисциплін на професійну підготовку, формування культури професійної діяльності студентів, та окреслив їх взаємозв'язок з іншими видами освітньої діяльності.

Ключові слова: культура професійної діяльності, студенти, майбутні менеджери, дисципліна, фахова дисципліна, професійна спрямованість.

Постановка проблеми. Сучасна педагогічна теорія і практика засвідчує, що професійне та особистісне становлення майбутнього менеджера відбувається в освітньому процесі закладу вищої освіти. Саме на етапі професійного навчання закладаються основи тих якостей фахівця, з якими він вступить у нову для нього атмосферу діяльності й завдяки яким здійснюватиметься його подальший розвиток як професіонала. З огляду на це логічним й науково обґрунтованим має стати розуміння та вдосконалення організованого, безперервного й цілеспрямованого процесу професійної підготовки майбутніх менеджерів, який сприяє оволодінню ними знаннями, спеціальними вміннями та навичками, що формують культуру їх професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування професійної культури порушується в працях С. Анеліної, С. Вітвицької, В. Гриньової, В. Мазіна, І. Михайліченка,

В. Тернопільської, І. Радомського та ін. Теоретичні питання й шляхи підготовки майбутніх менеджерів висвітлено в працях таких науковців, як В. Горланчук, І. Дороховського, П. Друкера, В. Зобова та ін. Форми і методи розвитку професійних умінь розглядаються в роботах С. Гончаренка, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, О. Пехоти та ін. Результати дослідної діяльності вищезазначених фахівців були основоположними в розробленні концептуальних засад нашого дослідження.

Мета статті – розкрити потенціал фахових дисциплін у формуванні культури професійної діяльності майбутніх менеджерів.

Виклад основного матеріалу. Освітній процес у закладах вищої освіти повинен мати випереджувальний характер, оскільки ринкові відносини вимагають від майбутніх менеджерів швидкої особистісної адаптації за умов конкуренції, прояву

вмінь та навичок ділового спілкування, здатності самостійно управляти економічними процесами, виявляти прагматичний інтелект, економічний спосіб мислення.

В умовах ринкових відносин, які постійно змінюються, менеджер має постійно «зазирати в майбутнє» [2, с. 4]. Вивчаючи наявний ринок, менеджер має не тільки розуміти його поточну динаміку (за допомогою обліку, статистики), а й прогнозувати його перспективний розвиток (а тут не обійтися без інформатики, математики та інших дисциплін). Крім того, кваліфікований менеджер покликаний сприяти створенню нового ринку. Для цього треба володіти маркетингом і проектуванням інновацій, культурою професійної діяльності, а це потребує цілого комплексу різноманітних знань, умінь.

Так, у процесі формування культури професійної діяльності менеджера важлива роль належить вивченню фахових дисциплін. Категорія «дисципліна» (вчення, розпорядок, виховання) розглядається як окрема галузь наукового знання [1, с. 217], тому навчальна дисципліна трактується як окрема галузь наукового знання, адаптована для вивчення студентами.

Як свідчить аналіз, поняття «фахова дисципліна» тлумачиться неоднозначно. Її розглядають як спеціальну дисципліну, що доповнює та розвиває фундаментальні курси, як дисципліну спеціалізації в університетському розумінні, зрештою, як професійно орієнтовану дисципліну або дисципліну циклу фахової (професійно-практичної підготовки). На нашу думку, фахові дисципліни – це система дисциплін, які є предметом вивчення, виховання майбутніх менеджерів та забезпечують формування в них професійної компетентності, культури професійної діяльності, всебічний розвиток їх особистості.

Так, організація процесу навчання фахових дисциплін об'єктивно залежить від рівня розвитку науки, техніки, технологій їх використання, організаційної структури. Випускник закладу вищої освіти має бути всебічно підготовлений до виконання своїх функціональних обов'язків у будь-яких умовах та нестандартних ситуаціях. Тому виникає проблема визначити роль фахових дисциплін у процесі формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів. Це посилює вимоги до закладів вищої освіти щодо якісного здійснення процесів формування культури професійної діяльності майбутніх фахівців-менеджерів, вимагає змін педагогічних орієнтацій змісту фахових дисциплін.

Державний галузевий стандарт за напрямом підготовки 07 «Управління та адміністрування» передбачає такі цикли підготовки: цикл загальної підготовки, цикл фахової (професійно-практичної) підготовки, що забезпечують певний освітньо-кваліфікаційний рівень.

Фахові дисципліни покликані надати студентам знання й уміння, які необхідні для розуміння об'єктів, суб'єктів, процесів та інструментів управління та адміністрування. Своєю чергою фахові дисципліни поділяються на варіативну й нормативну частину. Так, зміст нормативної частини навчального матеріалу визначається освітніми стандартами. Зміст і структура варіативної частини визначаються окремим закладом вищої освіти. Фахові дисципліни нормативного блоку мають відповідну базу для формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів. Такі дисципліни, як «Менеджмент», «Фінансовий аналіз», «Право (адміністративне право)», «Облік і аудит», «Публічне адміністрування», «Фінансовий менеджмент», «Ділове адміністрування», «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією», дадуть змогу сформувати культуру професійної діяльності завдяки поєднанню матеріалу професійної спрямованості з проблематикою про культурні цінності, що наприкінці формує світоглядну концепцію фахівця, закладає базис для фахового, економічного та логіко-інформаційного мислення, акумулює необхідні знання, виробляє професійні навички та вміння.

Підготовка менеджера здійснюється відповідно до професіограми, яка включає сукупність характеристик спеціальності, соціальних, соціально-психологічних і санітарно-гігієнічних характеристик. Професіограма менеджера сприяє створенню науково обґрунтованої системи його підготовки, визначає оптимальні умови формування менеджера як професіонала й особистості. У процесі розробки професіограми аналізується діяльність менеджера, зокрема, особлива увага приділяється змісту основних функцій, знань, умінь і навичок.

Професійна спрямованість такого процесу навчання сприяє більш повному засвоєнню студентами навчального матеріалу, створює сприятливі умови для перетворення навчально-пізнавального інтересу до фахових дисциплін, що забезпечує формування наукових уявлень про фундаментальну основу сучасного менеджменту, функціонування підприємств, установ, організацій. Вимоги, що висуваються до професійної діяльності менеджера, знаходять відображення в нормативних документах вищої освіти.

Отже, спеціалізація менеджера припускає вивчення значної кількості фахових дисциплін, які формують його знання, уміння й навички. Наприклад, метою дисципліни «Менеджмент і адміністрування (адміністративний менеджмент)» є формування в майбутніх менеджерів управлінського мислення та системи спеціальних знань у галузі менеджменту та адміністрування, розуміння концептуальних основ системного управління організаціями, набуття компетенцій, необхідних для виконання функцій та реалізації повноважень керівника (фахівця).

Формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів, розвиток у них здатності ефективно управляти компаніями на конкурентних ринках слугує дисципліна «Ділове адміністрування». У результаті вивчення дисципліни «Ділове адміністрування» студент має знати: методологію та теорію адміністративного менеджменту, методи управління бізнесом в умовах конкуренції, ризику; основні поняття, визначення та терміни, які використовуються в процесі управління організаціями різних галузей та форм власності; призначення функціональних підсистем та склад елементів внутрішнього середовища організації; закони, принципи та методи ефективного управління організацією на всіх стадіях її життєвого циклу; форми та методи організації робіт із забезпечення та управління якістю продукції; особливості функціонування організацій в умовах безперервних змін; закономірності стратегії бізнесу та становлення організаційної концепції підприємства, методів та процедур управління організацією; науково-методичне підґрунтя опанування основних інструментів управління проектами в організації; технології та методи управління змінами в організації; сутність змін та природу їх виникнення.

Вивчення дисципліни «Публічне адміністрування» сприяє засвоєнню студентами технологій та процедури проектування цілей публічного адміністрування, методів і стилів публічного адміністрування, основних засад публічного адміністрування в соціальній та економічній сферах, особливостей відповідальності суб'єктів публічного адміністрування за правопорушення в цій сфері, формування в них культури професійної діяльності.

Майбутні менеджери мають уміти: підготувати нормативну документацію (накази, розпорядження тощо), пропозиції, рекомендації (проекти) для суб'єкта публічного адміністрування, застосовуючи методики визначення певних показників; визначати технологію управління суб'єктом публічної сфери, що є раціональною за ознаками досягнення мети діяльності та ресурсами, що використовуються, з урахуванням особливостей цього суб'єкта; виробити процедури та основний зміст кожного етапу вироблення та впровадження управлінського рішення з визначенням термінів, виконавців і вартості; вживати заходів з упровадження сучасних форм і методів діяльності суб'єкта публічної сфери, його структурного підрозділу, оптимізації його функціональної та організаційної структури; застосовувати критерії оцінювання результативності та ефективності публічного адміністрування в умовах соціально-економічних змін.

Розвиток мотивів культури професійної діяльності майбутніх менеджерів відбувається у процесі вивчення навчальних дисциплін «Фінансовий

аналіз» та «Фінансовий менеджмент». Зокрема, формування у студентів теоретичних знань і практичних навичок з організації та проведення фінансового аналізу підприємств, спрямованого на прийняття обґрунтованих ефективних управлінських рішень, націлених на покращення їх фінансового стану для досягнення цілей та завдань розвитку суб'єктів господарювання.

За результатами вивчення дисциплін студенти оволодівають такими компетентностями: здатністю проводити аналіз виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг), ресурсозабезпеченості та використання виробничих ресурсів підприємства, витрат виробництва продукції, оцінювати ділову активність, інвестиційну привабливість і кредитоспроможність підприємства, здійснювати аналіз фінансового стану та фінансових результатів суб'єктів господарювання, умінями визначати напрями поліпшення платоспроможності, запобігання банкрутству підприємств, зниження фінансового ризику їхньої діяльності, здатністю прогнозувати фінансовий стан підприємства, здатністю за результатами аналізу формулювати аналітичні висновки та пропозиції.

Серед фахових дисциплін можна виокремити дисципліну «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією». Вона органічно й логічно синтезує здобутки багатьох наук, але, окрім цього, має ясно виражену системність, послідовність, прикладну спрямованість, яка відіграє важливу роль у формуванні культури професійної діяльності майбутніх менеджерів.

Метою вивчення дисципліни є надання знань, умінь для здійснення ефективної професійної діяльності, шляхом формування в майбутніх менеджерів знань і навичок щодо сучасних інформаційних систем і технологій, їх раціонального використання, а також практичних навичок ефективного використання сучасних інформаційних технологій у процесі здійснення управлінської діяльності в організації.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти мають оволодіти такими компетентностями: здатністю до використання інформаційно-комунікаційних технологій для пошуку, оброблення, аналізу інформації з різних джерел та прийняття рішень; вмінями вибирати та використовувати методи та інструментарій менеджменту, в тому числі відповідно до міжнародних стандартів; вмінями створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління.

У результаті вивчення навчальної дисципліни майбутні менеджери мають вміти: працювати зі спеціалізованим програмним забезпеченням та спеціалізованими інформаційно-пошуковими системами; проводити дослідження в менеджменті на предмет виявлення передумов упровадження обчислювальної техніки та вибору

інформаційних технологій; розробляти постановки та алгоритми автоматизованого розв'язання задач менеджменту; аналізувати різні інформаційні системи, програмні продукти, інформаційні засоби та технології на відповідність специфіці конкретного економічного об'єкта; впроваджувати нові чи модернізувати наявні інформаційні системи, програмні продукти, інформаційні засоби та технології; розробляти компоненти інформаційних систем, програмних продуктів, інформаційних засобів і технологій, використовувати наявні інформаційні системи для створення інформаційної бази та виконання конкретних функцій управлінської діяльності.

Як свідчить аналіз програм фахових дисциплін, їх зміст відкриває великі можливості для формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів. Але при цьому в процесі її вивчення відсутня єдність змісту навчального матеріалу з різних фахових дисциплін, що суттєво знижує мотивацію навчання та інтерес до вивчення зазначених дисциплін. Розробляючи підходи до узагальнення змісту, в процесі вивчення фахових дисциплін ми дійшли висновку, що важливим методологічним інструментом у рамках такого підходу є інтеграція окремих питань, тем, розділів фахових дисциплін. Такий підхід дає змогу навчити студентів бачити аналогію у віддалених явищах і процесах, переносити набуті знання в іншу ситуацію. І першим кроком у реалізації таких завдань є урахування вимог наступності в проектуванні навчальних планів і програм, забезпечення їх раціональної структури, узгодженості програм взаємопов'язаних дисциплін, реалізації міжпредметних зв'язків, професійної спрямованості дисциплін загальної підготовки.

Таким чином, передумовою досягнення підвищення результативності формування культури професійної діяльності майбутніх менеджерів у процесі навчання фахових дисциплін є забезпечення систематичності, послідовності, використання міждисциплінарних зв'язків, що дає змогу забезпечити засвоєння змісту цих курсів в єдиній логіці з іншими циклами дисциплін (зокрема за часом, змістом, формами і методами).

Дуже важливо в процесі проектування змісту фахових дисциплін потурбуватися про те, щоб кожна з цих дисциплін, що вивчається студентами, була фундаментальним внеском в їх загальну

професійну освіту, щоб дотримувався принцип: навчати не предмета, а спеціальності. Суть цього положення зводиться до цілеспрямованої орієнтації всіх дисциплін для цілісного вивчення явищ і процесів, які формують особистісні й професійні якості фахівця [4, с. 44].

Для освіти менеджерів, яка є чутливою до науково-технічних досягнень суспільства, важливим є зближення навчальної та виробничої її складових частин. З цією метою освітній процес має бути побудований так, щоб студент ще в стінах закладу вищої освіти засвоїв той мінімальний обсяг необхідних знань, умінь, які дадуть змогу одержати найбільшу кількість інформації та, відповідно, оволодіти професійними вміннями й навичками, культурою професійної діяльності.

Висновки і пропозиції. За результатами проведеного дослідження зазначаємо, що співвідношення між дисциплінами має бути таким, щоб кожен компонент навчання зберігав самостійність, когнітивну систему, пов'язану із внутрішньою логікою предмета. Крім того, проведений аналіз дав змогу прослідкувати вплив окремих дисциплін на професійну підготовку, формування культури професійної діяльності студентів та окреслив їх взаємозв'язок з іншими видами освітньої діяльності.

Список використаної літератури:

1. Словник іншомовних слів / під ред. Н.Н. Мельничука. Київ : УРЕ, 1987. 775 с.
2. Тарасова С. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.04. Кіровоград, 2006. 20 с.
3. Тернопольская В.И., Бакулина О.С. Особенности формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по налогообложению и таможенному делу. *International scientific journal «Progress»*. Tbilisi : International Publishing House «Progress». 2018. № 1-2. P. 94–97.
4. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 437 с.
5. Ternopil'ska V., Guk O., Zavorodnia Y., Ryzhykov V., Snitka Y. Variants of the educational paradigm in training of managers. *Revista ESPACIOS*. 2019. Vol. 40 (29). P. 9.

Honchar L. The potential of professional disciplines in shaping the culture of professional activity of future managers

The article is devoted to one of the topical problems of formation of future managers of professional activity culture. The concept of "professional discipline" is considered in the article. The role of professional disciplines in forming the culture of professional activity of future managers is revealed. An analysis of the disciplines related to the professional training of future managers. It is established that modern conditions of management require from future managers availability of knowledge, skills, organizational and management abilities, as well as mobility and mobility. It is noted that the study of professional disciplines is a prerequisite for the pursuit of their professional activity, because they directly and indirectly

influence the formation of knowledge, skills and skills that future professionals will be able to apply in future professional activity.

It is stated that the training of the manager is carried out in accordance with the professional chart, which includes a set of characteristics of the specialty, social, social-psychological and sanitary-hygienic characteristics. The professional program accumulates in the system the requirements for the representatives of each profession and helps to create a scientifically sound system of its preparation, determines the optimal conditions for the formation of a manager as a professional and personality. The professional orientation of the specialist training process is a system of psychological and pedagogical methods aimed at the formation of a student's professional interest and should be differentiated, taking into account the individual characteristics of students, in particular: the presence of cognitive interest in the discipline; propensity for theoretical research and practical activity; motivation to study this discipline.

Emphasis is placed on the need to build an educational process in such a way that the student, within the walls of the institution of higher education, learns the minimum amount of knowledge needed and develops the skills that will allow him to obtain the most information and acquire the skills for further professional activity. It is stated that the correlation between the disciplines should be such that each component of learning retains independence, a cognitive system related to the internal logic of the subject, which will allow to trace the influence of individual disciplines on vocational training, to form a culture of professional activity of students and to outline their interrelation with other educational activities.

Key words: *professional culture, students, future managers, discipline, professional discipline, professional orientation.*